

پیران پیرایشگر واژه‌پرداز استاد احمد سمیعی گیلانی

فرهاد طاهری

نویسنده و پژوهشگر تاریخ و فرهنگ معاصر ایران

در یادداشت‌هایی پیوسته با عنوان «پیران پیرایشگر واژه‌پرداز» که به‌مرور در مجله مترجم انتشار خواهد یافت از ویرایش‌های زبانی و ادبی و علمی و محتوایی استادان صاحب‌نام و پُر‌اعتبار عرصه ویرایش در ایران (مانند جاویدنامان احمد سمیعی گیلانی، اسماعیل سعادت، ابوالحسن نجفی، پرویز اتابکی و...) شواهدی در معرض اطلاع و مشاهده مشتاقان عرصه ویرایش گذاشته خواهد شد. این نمونه‌ها، عمدتاً از مجموعه اسناد شخصی نویسنده و نیز از اسناد و بایگانی بعضی مؤسسات فرهنگی و تحقیقاتی و انتشاراتی معتبر (مانند فرهنگستان زبان و ادب فارسی، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی و...) برگزیده شده است.

در نخستین کارگاه، از «ویرایش زبانی و ادبی» زنده‌یاد استاد احمد سمیعی گیلانی نمونه‌هایی تقدیم خوانندگان شده است. شاید ذکر این نکته خالی از فایده نباشد که شیوه ویرایش زبانی و ادبی استاد احمد سمیعی گیلانی را می‌توان از نمونه‌های بارز شیوه بسیار شایع «ویرایش زبانی و ادبی سلیقه‌ای» دانست. ویراستاران علاقه‌مند و پایبند به شیوه ویرایش سلیقه‌ای، عمدتاً بر اساس ذوق ادبی و شم زبانی خود و به انگیزه دمیدن روح زیبایی و فصاحت در پیکر جمله‌ها و عبارت‌های متن به اصلاح و تغییر کلمه‌ها در جمله‌ها دست می‌زنند. در ویرایش سلیقه‌ای، چون معیاری مشخص و تعریف‌شده برای «سلیقه و شم زبانی» به دشواری می‌توان قائل شد، ویراستاران این شیوه عمدتاً به زیاده‌روی و تحمیل دیدگاه خود در ویرایش متن می‌گیرند و از طرز نگارش و پسند خاطر نویسنده در گزینش تعابیر و واژه‌ها و جملاتی که بر قلم او جاری شده است غفلت می‌ورزند. در شواهد ویرایش استاد سمیعی گیلانی نیز به‌خوبی می‌توان ملاحظه کرد که در مواضعی بسیار، مبنای نظری ویرایش زبانی پسند خاطر ویراستار متن اصولاً مبتنی است بر ذوق نویسندگی ویراستار و تعلق خاطری که صرفاً او به

کاربرد بعضی تعابیر و کلمات داشته و آنها را وارد متن کرده است. در جاهایی نیز البته استاد سمیعی گیلانی متوجه نارسایی در انتقال معنا از ذهن نویسنده به ذهن خواننده یا نادرستی کاربرد کلمه در جمله شده و به اصلاح و ویرایش دست یازیده است. تأمل در شواهدی که از پی خواهد آمد گویای مطالبی است که به اجمال بیان شد. در یادداشت‌های بعدی نیز البته کوشیده خواهد شد تا ضمن به دست دادن شواهدی دیگر از شیوه ویرایش استادان بزرگ ویراستاری، عوارض و آسیب‌های فرهنگی و علمی «ویرایش ادبی سلیقه‌ای» بررسی شود.

نویسنده: ... صدراعظم کشته کین و حسادتِ دربار محمدشاه قاجار و شاعر دلتنگ گذشته‌های پرافتخار ایران و نویسنده رنجور از نادانی‌های روزگار خویش، در قصیده‌گرایی در غم شکست ایران و استیلای روس به تلخی گفت.

ویرایش استاد: ... صدراعظم آماج کین خواهی و حسادتِ دربار محمدشاه قاجار و شاعر در حسرت گذشته‌های پرافتخار ایران و نویسنده رنجور از نادانی‌های دولتمردان روزگار خویش، در قصیده‌گرایی در سوگ شکست نظامی ایران و استیلای روس به تلخی گفته است.

نویسنده: گویی سراسر تاریخ ایران، به نوعی شاهد انکارناپذیر این ابیات قائم مقام فراهانی است. سرگذشت مردم ایران و دفتر حیاتِ پرافت و خیز این سرزمین ماندگار از اسطوره و تاریخ، اگر نه در همه حال، بی تردید در بیشتر آن، بازیچه چرخ روزگاران و به کام گرگان و ددان و دشمنان بوده است.

ویرایش استاد: ...، به نوعی بیانگر مضمون این ابیات است. سرگذشت مردم ایران و دفتر حیاتِ پرافت و خیز این کشور رنج‌دیده، اگر نه در همه حال، بی تردید در بیشتر عمر خود، بازیچه چرخ روزگاران و به کام گرگان و پلنگ‌خویان بوده است.

نویسنده: ایران و تاریخ آن، حکایت «عزت و خواری» هاست.

ویرایش استاد: حکایت ایران و تاریخ آن، حکایت «عزت و خواری» هاست.

نویسنده: عزتی که گاه و به ندرت، به دست اندک‌شمار «مردان مردمدار» و مردم غیرتمند محقق شده و «خواری»یی که طمع و دست‌اندازی بیگانگان و استبداد و حماقت پادشاهان و حاکمان موجب آن بوده است.

ویرایش استاد: عزتی که گاه، به دست اندک‌شمار «مردان مردمدار» و مردم غیرتمند نصیبش شده و آن «خواری» که طمع و دست‌اندازی بیگانگان و ظلم و خودکامگی پادشاهان و حاکمان به آن بار شده است.

نویسنده: تمام هم‌وغم دلسوزان وطن هم در طی تاریخ، که از آن تعبیر به «بیداری» شده،

در واقع، ایستادگی تمام قد در برابر خواری ایران است.

ویرایش استاد: هم‌وغم دلسوزان وطن نیز، که از آن به «بیداری» تعبیر شده، در واقع، ایستادگی تمام قد در برابر خواری ایران بوده است.

نویسنده: تاریخ ایران معاصر، از به تخت سلطنت نشستن محمدخان قاجار (۱۱۹۳ق) تا صدور فرمان مشروطیت به امر مظفرالدین شاه قاجار (۱۴ جمادی الثانی ۱۳۲۴)، و نیز در همهٔ ادوار خود، ماجرای غمناک این «بیداری» هاست.

ویرایش استاد: تاریخ ایران معاصر، از آغاز سلطنت محمدخان قاجار (۱۱۹۳ق) تا صدور فرمان مشروطیت به امر مظفرالدین شاه قاجار (۱۴ جمادی الثانی ۱۳۲۴)، و همچنین در همهٔ ادوار تاریخی، متضمن جریان بحرانی این «بیداری» هاست.

نویسنده: اما این بیداری، خود نیز حکایتی درازدامن دارد: شاهان و شاهزادگان؛ بیگانگان و به‌یغمابران؛ پیشروان و دینداران، روشنفکران و دولتیان؛ مردمان و آزادی بیان.

ویرایش استاد: اما بیداری ایران در دوران معاصر، خود نیز حکایتی درازدامن دارد که در آن شاهان و شاهزادگان؛ بیگانگان و غارتگران؛ پیشاهنگان و روشنفکران؛ و آزادی خواهان و روحانیان؛ و مردم کوچک و بازار هریک به سهم و نوبه خود نقش داشته‌اند. کوشش شده است در این گفتار تصویر جامعی از این صحنه ارائه شود.

نویسنده: خاندان قاجار همچنین موفق شدند که حاکمیت آخرین حکومت ایلی را در ایران به شیوهٔ سنتی و بدون مشارکت مردم آن به منصفهٔ ظهور نشانند.

ویرایش استاد: خاندان قاجار همچنین موفق شد که حاکمیت آخرین حکومت ایلی را در ایران به شیوهٔ سنتی و بدون مشارکت مردم برقرار سازد.

نویسنده: همواره درگیر منازعات داخلی و دست تظاول بیگانگان بود.

ویرایش استاد: همواره درگیر منازعات داخلی و تظاول بیگانگان بود.

نویسنده: دورهٔ سلطنت فتحعلی شاه را باید دمیدن نخستین جوانه‌های «تجدد و بیداری و اصلاح‌طلبی» در شوره‌زار ایران مصیبت‌زده به شمار آورد.

ویرایش استاد: دورهٔ سلطنت او با دمیدن نخستین جوانه‌های «تجدد و بیداری و اصلاح‌گرایی» در شوره‌زار ایران مصیبت‌زده قرین شد.

نویسنده: به راه اصلاح‌طلبی و نوگرایی قدم گذاشتند و در زمرهٔ نخستین منادیان اصلاحات

در تاریخ معاصر ایران درآمدند.

ویرایش استاد: به راه اصلاح طلبی و نوگرایی گام نهادند و به شمار نخستین منادیان اصلاحات در تاریخ معاصر ایران درآمدند.

نویسنده: به فکر اندیشه نوسازی در قشون و سپاه ایران افتادند.

ویرایش استاد: به فکر نوسازی قشون افتادند.

نویسنده: تجدد و برتری، بدون اصلاح در جنبه‌های فرهنگی و سیاسی و اجتماعی راه به جایی نخواهد برد.

ویرایش استاد: تجدد و پیشرفت، بدون اصلاح در شئون فرهنگی و سیاسی و اجتماعی راه به جایی نخواهد برد.

نویسنده: نیز رشد صنعت (اعزام کارگران برای آموختن فنون و حرف به روسیه، تأسیس کارخانه‌های توپ‌ریزی، باروت‌سازی، پارچه‌بافی و... چاپخانه) و توجه به حقوق اجتماعی برخی طبقات مردم، پیامد دغدغه‌های اصلاح‌طلبی عباس میرزا و وزیر کاردانش بود.

ویرایش استاد: همچنین رشد صنعت، اعزام کارگران برای آموختن فنون و حرف به روسیه، و تأسیس کارخانه‌های توپ‌ریزی، باروت‌سازی، کارگاه‌های نساجی و احداث چاپخانه همچنین توجه به حقوق اجتماعی طبقات مردم، نتایج دغدغه‌های اصلاح‌طلبی عباس میرزا و وزیر کاردانش بود.

نویسنده: داغ ننگ کشتن ابوالقاسم قائم مقام فراهانی...

ویرایش استاد: داغ ننگ قتل ابوالقاسم قائم مقام فراهانی...

نویسنده: مَهر بی‌کفایتی صدارت عظمی و... بر پیشانی دوران سلطنت چهارده‌ساله سومین شاه قاجار خوش نشسته است.

ویرایش استاد: مَهر بی‌کفایتی صدارت عظمی و... بر پیشانی دوران سلطنت چهارده‌ساله سومین شاه قاجار نشسته است.